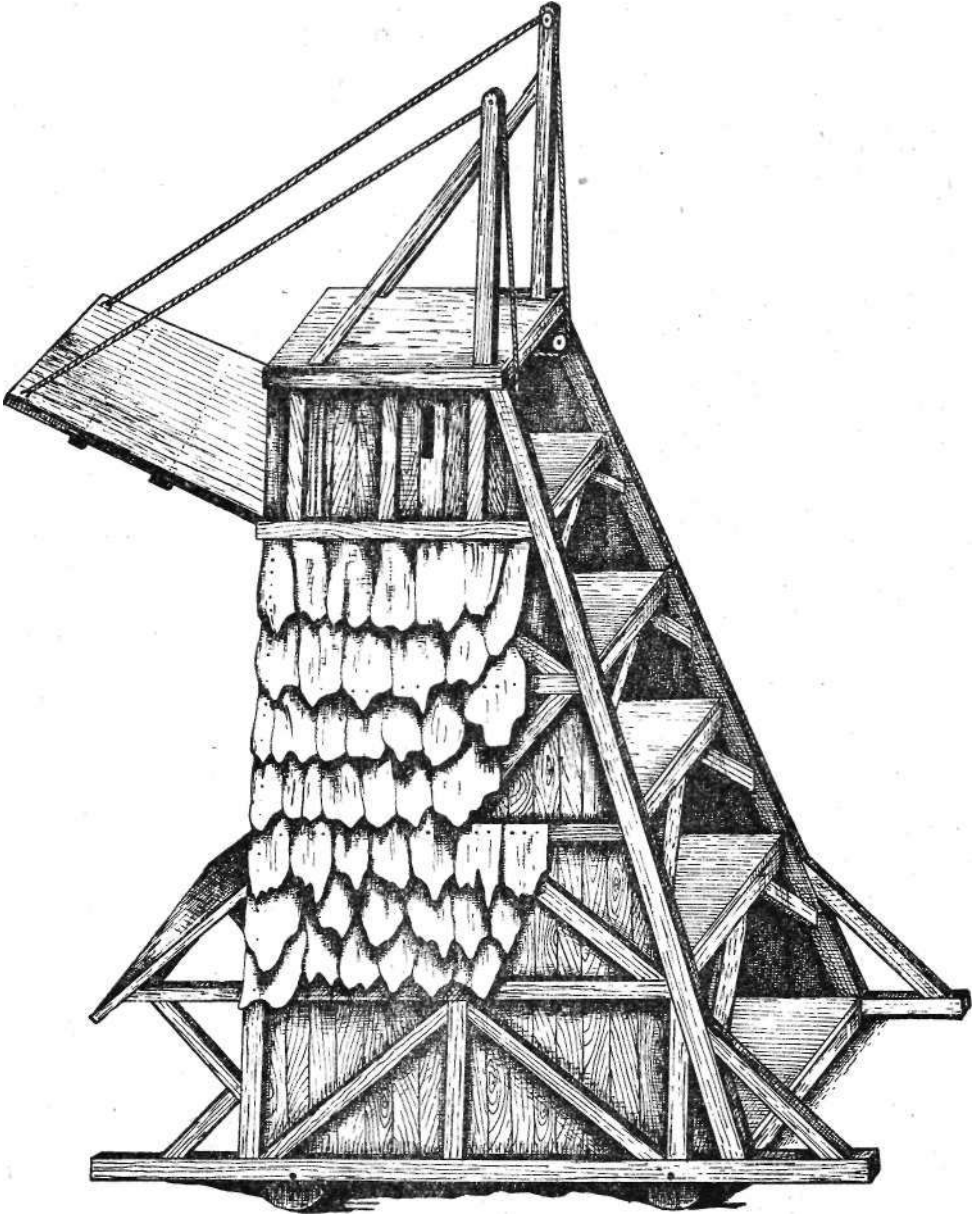
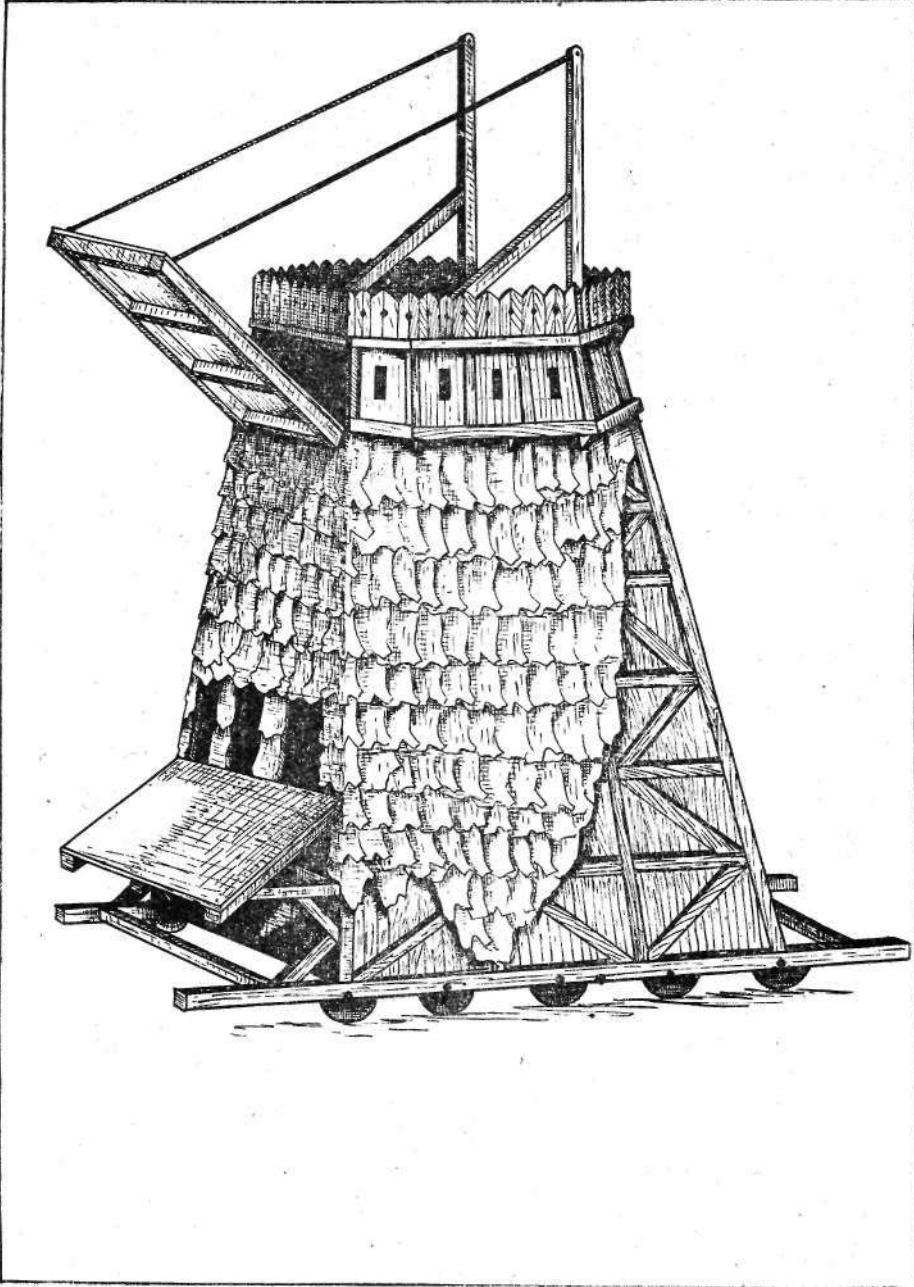

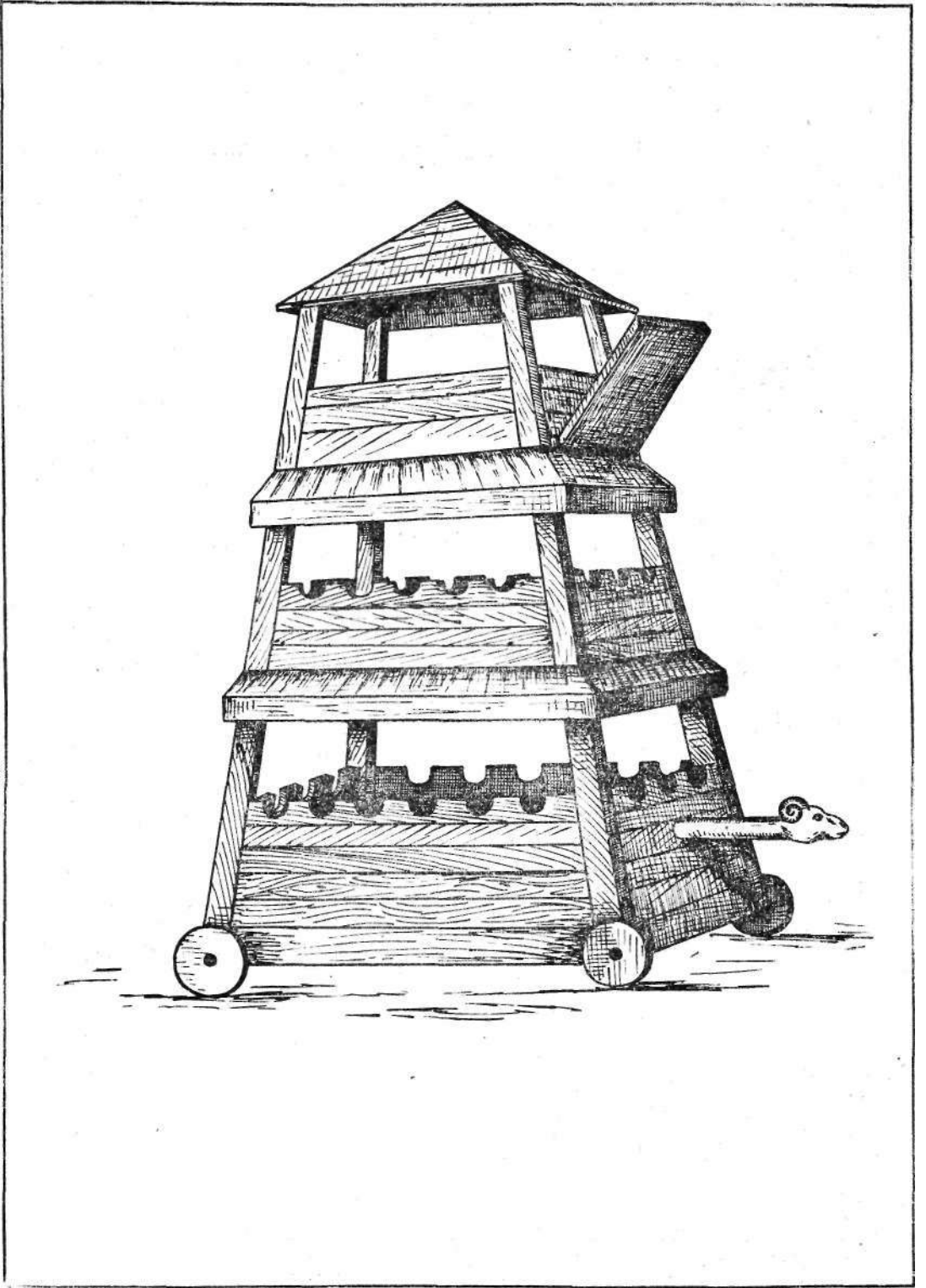
Res. 1 — İki katlı basit bir Yürükule.

Res. 2 — Beş katlı orta boyda bir kule.

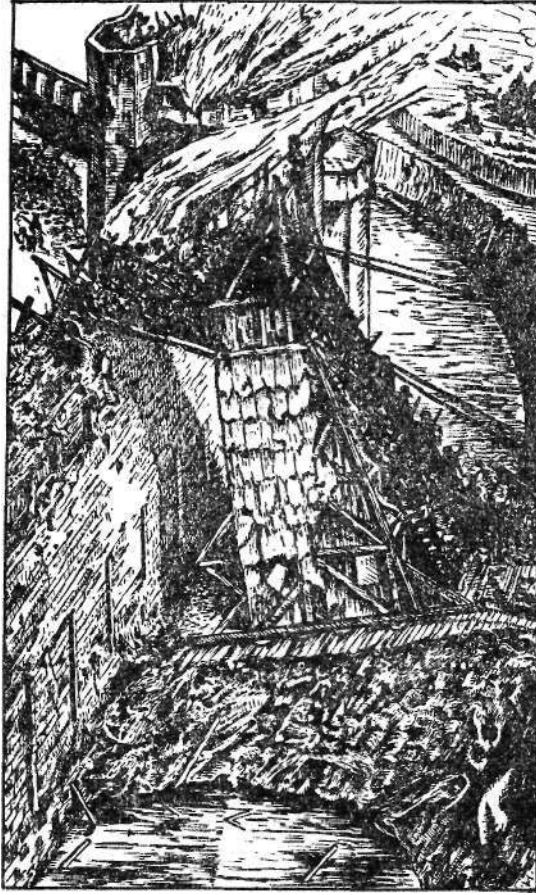

Res. 3 — Fâtih'in yaptırdığı Yürükule'lerden biri.

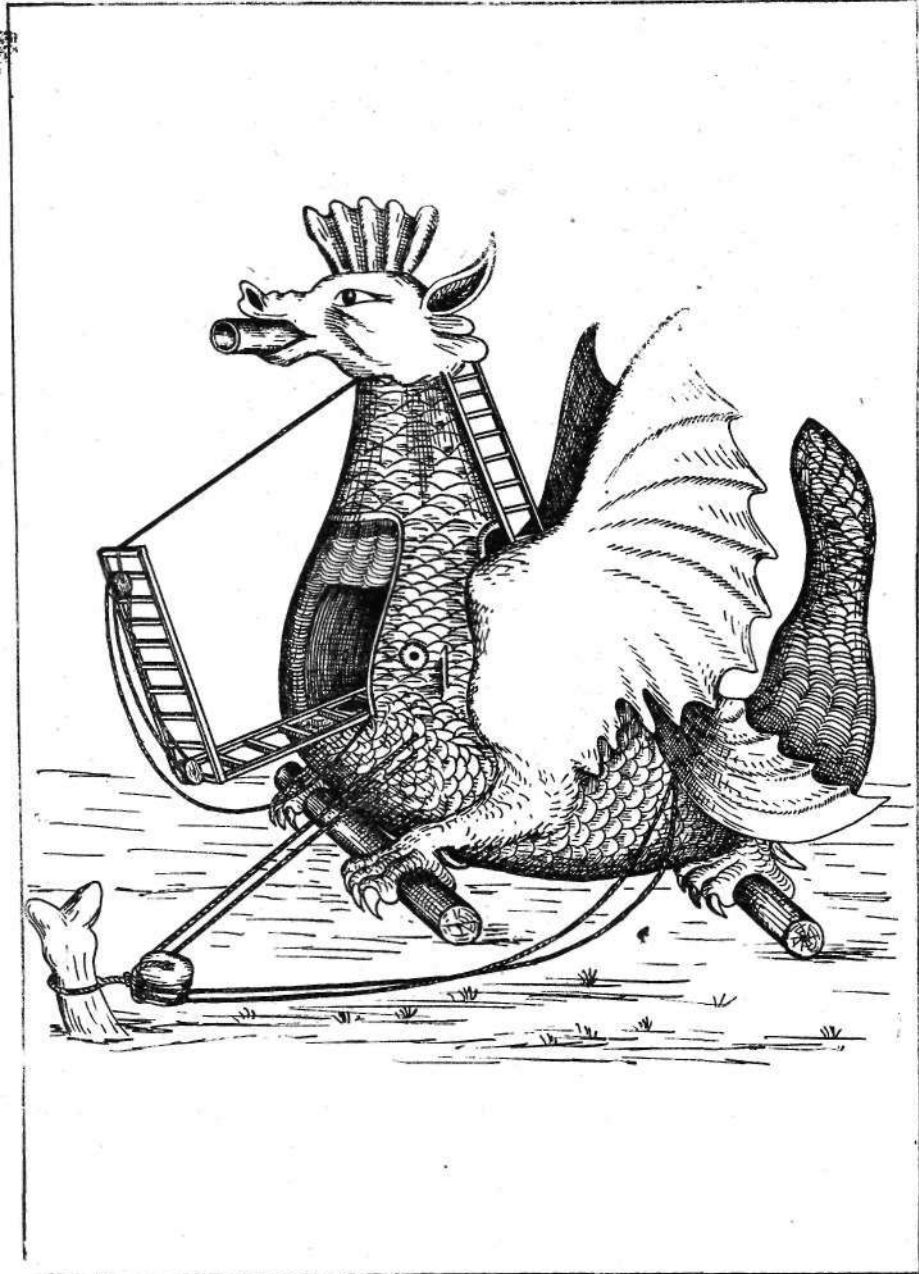

Res, 4 — Koç başlı ve üç katlı bir Yürürkule.

B. T. C.
FAKOLTESİ
MÜHÜRÜ

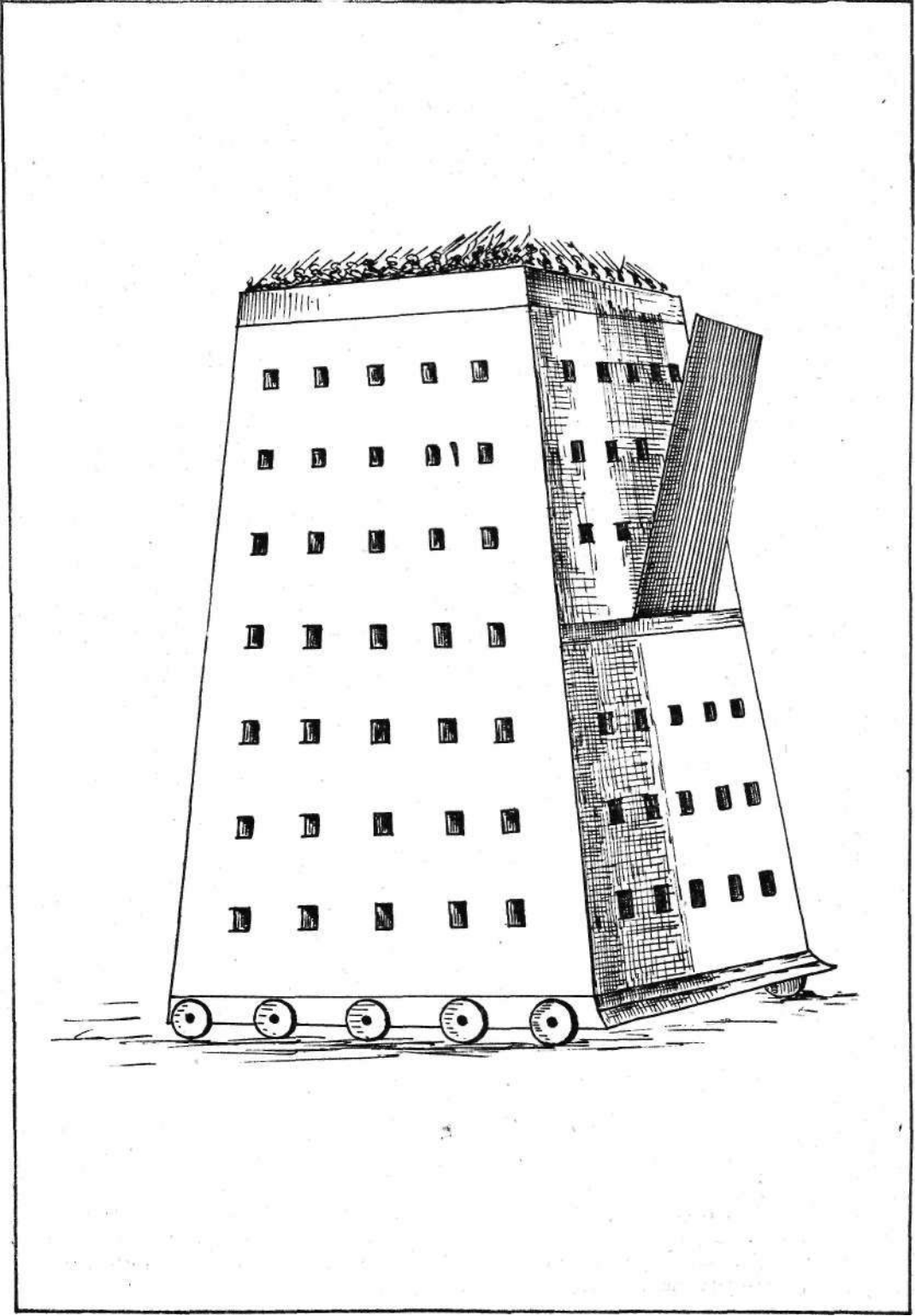

Res. 5 — Yürükülenin surlara taarruzu.

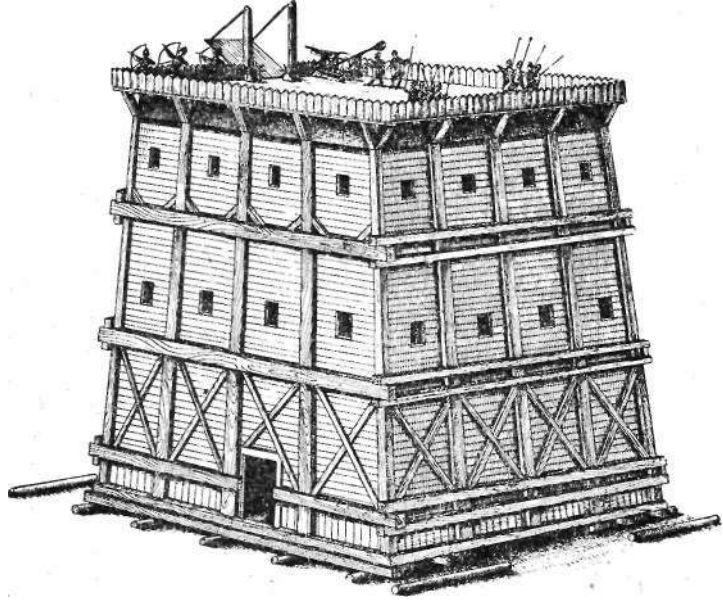
Res. 6 — Dragon şeklinde yaptırılmış ve palanga (makara)'larla hareket ettirilen bir kule.

D. T. C.
FAKOLT 21
KÜTÜPHANESİ

Res. 7 — Yedi katlı büyük bir kule.

D. T. C.
FAKÖLTESİ
KÖTÜPHANESİ

Res. 8 — Büyük bir Yürürkule

Not:

Res. 1, 4, 6, 7 — A. Muhtar Pş. Tarih-i esliha, cild-i evvel'in atlası (İst. 1301) levha 7 de, şk. 64 — müteharrik kule'lerin envâr'ndan; 2, 8 — Larousse du XX e, siecle, c. III, s. 985, 895, c. VI, 167 den; 5 — Albüm historique, c. I, 200 den faydalanılarak ve 3 — tarafımızdan hazırlanmak suretiyle yeniden çizilmiştir.

İSTANBUL'UN FETHİNDE KULLANILAN

YÜRÜRKULELER

HÜSEYİN DAĞTEKİN

Asistan -

İlk ve orta çağlar boyunca, etrafı surla çevrili ve savunma yönünden önemli olan tahkimli yerlere karşı yapılan saldırılarda kullanılan silâh ve aletler içinde yürürkule en tesirlisi olarak kabul edilmekte idi. Yürürkule'ye, gördüğü iş, kullanılış şekli, türlü tipleri ve değişen büyüklükleri bakımlarından bir muharebe kulesidir denilebilir. Kule'ye yürür isminin verilmesi, saldırılacak yere doğru sevk edilmesindeki özelliğinden ileri geliyordu¹.

Bu sebeple kuleler, türlü zamanlarda iktisap ettiği şekiller dolayısıyla muhtelif adlar almışlardır.

Tarih ile uğraşanlarımız arasında isim bırakmış yazarlarımızın, yürürkule konusuna, kitaplarında çok az da olsa, temas ettikleri görülmektedir. Ancak bunların yürürkuleyi açıklarken, yazdıkları isimlerde birlik görülmemektedir. Nitekim, Namık Kemal Evrak-ı perişan'ında yürürkuleye, "Kişver - güşa", Osmanlı tarihi'nde, "Memleket - güşa, Kule-i Seyyare,, demektedir. Halbuki Ahmet Muhtar Paşa, Feth-i celil-i Kostantiniye'de "Müteharrik Ahşap Kule ve Muhasara Makinesi", Ahmet Rasim ise, Osmanlı tarihi'nde, "Harb Makinesi", Celâl Esat Arseven, Eski İstanbul'unda "Müteharrik Harb Kulesi", Mehmet Ziya da, İstanbul ve Boğaziçi'nde "Müteharrik Ahşap Kule,, demişlerdir².

Türk vak'anüvislerinden kuşatma sırasında bulunmuş olanları bile, yürürkule ve kuşatmadaki rolleri hakkında, kısa da olsa, açıklamalarda bulunmuyorlar ; bu eserler, genel İslâm - Osmanlı tarihi çerçevesinde veya vak'a kayıtları şeklinde, yazılmış olduklarından, kısadırlar.

Bu kuleyi, İstanbul kuşatmasını yakından takip ederek yazmış olan Critobulus "Makine", G. Phrantzes, "Harb Kulesi", Tetaldi, vekayinâme'sinde "Ahşap Kule", N. Barbaro, "Müteharrik ahşap büyük burç,,

¹ Albüm historique, c. I, s. 200 vd. "diğer kuşatma âletlerine bakış, doğrudan doğruya surların devriye yolları üzerine asker çıkarma gayesi takip edilmektedir"; Tarih-i esliha c. I. s. 21; Dictionnaire d'art, d'archeologie, 240 v. 413; Droysen, (çev. Baykal, B.S., Büyük İskender), Asl. alm. II. s. 184 vd. "Türos'un zaptı".

² Evrak-ı perişan, Hammer, (çev. M. Afâ, Os. tarihi, c. II, s. 282, "not k"); N. Kemal, Os. tarihi c. IV, s. 49; Feth-i celil-i Kostantiniye, 142 vd. ; A. Rasim, Os. tarihi c. I, s. 190; Arseven, O Esat, Eski İstanbul, s. 41 vd. ; Mehmed Ziya, İstanbul ve Boğaziçi c. I, s. 176.

ve "Harp Kulesi,, ile "Şehirleri zabteden", tarzında adlandırmaya çalışmışlardır³.

Batı dillerinde kulenin adı "Ελέπολις=Elepolis (Şehirler zabteden), Επέποιλις= Epepoilin, Helein, **Hélépole**,, şeklinde geçmektedir⁴.

Bu suretle, verilen adlardan da anlaşıldığına göre bu alet, kuşatma muharebelerinde kullanılan kule şeklinde tahtadan yapılmış, bir yürür makinedir. Grekçe olarak verilen bu adlar, şehirlerin zabtında kullanılan bu aletin, gerçek aslını açıkça izah edecek mahiyettedir⁵.

Kulenin yapısı ve özellikleri :— Kulenin taban dâima kare şeklindedir. Diğer tarafları, Esi-pramit biçiminde olup, ön yüzü arka yüzüne bakış, bir az dik durumdadır. Kulelerin cinsi ve büyüklükleri ne olursa olsun, hemen hepsinde yükseklik, taban genişliğinden fazladır. Kulelerin büyüklük bakımından olduğu kadar, tip itibariyle de çeşitli oluşlarının sebepleri arasında, kullanılış ihtiyacını, el altında bulunan malzemenin cinsini ve kullanıldığı çağı düşünmek gerekir. Hepsinde genel olan özellik, zamanla gelişmiş olmak ve kullanılış ihtiyaçlarını karşılayacak tarzda yapılmış olmaktan ibarettir. Nitekim, kulenin kullanılmasından gaye, bir sur gerisinde mevzi almış olan müdafileri yenmek olduğu için, kuleler daima surlardaki mukavemeti kırabilecek şekilde, yâni çok kere önünde kullanılacakları surlardan daha yüksek yapılmışlardır.

Bu itibarla, iki katlı kuleler yapıldığı gibi ,(Res.1) yirmi katlı hatta daha da ziyade katları olan kuleler meydana getirilmiştir. Yükseklikleri beş metreden altmış metreye, taban genişlikleri ise birkaç metreden otuz metreye kadar değişmekteydi⁶. Başlıca *esas yapı malzemesi* olarak kullanılan maddeler, kuvvetli kalaslar ve kerestelerden ibaretti⁷ (bk. resimler).

Kulelerin içi bir çok katlara ayrılmış olup merdivenlerle birbirlerine bağlanmışlardır (Res. 2). Kulenin ortasında bütün katlara malzeme ve silâh göndermeğe mahsus geniş delikler bulunurdu.

Kulenin dış yüzü, bütün kuleyi yakıcı maddelerin kesirinden korumak için, taze hayvan derileri (manda, öküz, deve) veya madenî levhalarla kaplanır ; yahut yağlı toprak (balçık) ve gübre ile sıvanmış saz dalları ile örtülürdü. Kulenin bundan başka daha pek çok teferruatı vardı.

Bütün kulelerin ön yüzü muharebe edebilecek şekilde yapılırdı ;

³ Critobulus (çev. Karolidi. Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni, TOEM. ilâvesi. Sene 1328, s. 79); Schulumberger (çev. M. Nahit, İstanbul'un muhasara ve zaptı, s. 201 vd.ından naklen).

⁴ Hammer (çev. M. Atâ. Os. tarihi, c. II, s. 282 "not bk."); A. Muhtar Paşa, Fet-h-i celil-i Kostantiniye, 142 vd.; Dictionnaire d'art, d'archeologie, 240.

⁵ Critobulus ve G. Phrantzes, Yürürkule ile Top'a "makine adını verdiklerinden karıştırılmaması gerekmektedir,,. Kromayer-Veith, Heerwesen der Griechen und Römer, Tafel, 20, Abb. 73'deki tersimi rekonstrüksiyon; M. E. Bosch, (çev. A. Erzen'den nakil)

⁶ H. Graillet et H. Frere, Dictionnaire des antiquites V, s. 550, "Tour" ; La Grande Encyclopedie, XIX, 1020, "**Hélépole**" ile diğerleri.

⁷ Aynı ve geçen eserler,

büyüklerinin bu yüzü açık olup, katlarda bulunan askerler, bütün silâhlan ile müdafilere zarar vermeğe çabalarlardı. Yangın ihtimalini önlemek için, bütün katlarda su bulundurulurdu. Alt kat, hendek doldurmağa mahsus çalılar, sepetler, toprak ve cephaneye ile doldurulurdu.

Orta büyüklükte (Fâtih'in Kuleleri bu cinstendir Res. 3) olan kulelerin hendek önüne rastlayan yüzünde ayrıca müteaddit kapılar veya pençeler de bulunur, buradan hendek doldurmağa mahsus maddeler atılmak suretiyle, hendeğin doldurulmasına uğraşılırdı.

Daha küçük kulelerin bu katı ise "Koçbaşı,, adı verilen alete ayrılmış bulunur, bunun yaptığı raksî hareketlerle, surların sarsılarak yıkılmasına çalışılırdı⁸ (Res. 4).

Makinenin surlara kolayca yanaşmasını sağlamak amacıyla, tabanın altına bir kaç çift tekerlek yahut büyüklerinde olduğu gibi, merdâneler, silindirler yerleştirilirdi⁹.

Gececeği yol Kaplumbağa (bir çeşit toprak düzliyen)'larm yardımcıye düzleştirilir, gerekirse surlara üstünlük sağlayabilmesi için de hafif meyilli bir rampa hazırlanır, ve kule bunun üzerinden surla doğru yaklaştırılırdı¹⁰. Yürürkuleenin hareket tertibatını teşkil eden tekerlekleri, üzerleri derilerle kaplı meyilli korunaklarla (çamurluklar gibi) örtülürdü¹¹.

Makinenin damı, kule'den asıl beklenen görevi başaracak kuvvette birçok saldırma ve savunma tertibatı ile makineleri ihtiva etmekte idi (Res.5). Kule surlara yaklaştırılınca, kalm halatlara yahut zincirlere bağlı bir köprü ("Sambuque", lâtince "Sabucus, Sambucus,.) surun üstüne uzatılırdı. Bu köprünün arkasında bekleyen muhاریpler, hemen surun üzerine (devriye yolu'na) sıçarlarlardı.

Bundan başka makinenin üstünde muhاریpleri korumak için, küçük kulelerle, Parape "parape,, denilen siperler de vardı; ayrıca, mancınık (katapult), arbalet, ok-yay, sapan, cirit, arkeboz kullanan yüzlerce muhاریp, makine içinde savaşa hazır bulunurlardı.

Genel olarak surlardan biraz uzakta yapılan kuleler, gece karanlığından faydalınılarak, insan ve hayvan (manda, öküz, deve) kuvvetiyle surlara doğru yanaştırılır ; daha önce doldurulmuş olan hendeğin üstünden çekilir, surların hemen önünde durdurulmuş olan kuledeki muhاریpler

⁸ H. Graillet et H. Ferere, Dictionnaire des antiquites, c. V, s. 550, "Tour" ; Dictionnaire dart, d'archeologie, s. 240; La Grande Encyclopedie c. XIX, 1020, "Helepole"; N. Barbaro, G. Phantzes; Schlum. (çev. M. Nahit, İstanbul'un muhasarası ve zaptı, s. 201-203'den nakil); A. N. Bernardakis, La Prise de Constantinople 1453, 60; A. Muhtar Paşa, Feth-i celil-i Kostantiniye 142 vd. ; Tarih-i esliha I, 20 vd.

⁹ H. Graillet et G. Ferere, La Grande Encyclopedie XIX, 1020 "Helepole"; N. Barbaro; Schlum. (çev. M. Nahit'den nakil, 201); A. M. Pş. Feth-i celil-i Kostantiniye 143, Tarih-i esliha 21; Hammer, (çev. M. Atâ, Os. tarihi c. II, s. 282); Celâl Esat Arseven, Eski İstanbul, 142 not.

¹⁰ La Gr. Encyc. c. XIX, s. 1020, "Helepole".

¹¹ Dictionnaire d'art, d'archeologie, "Hel. Res."; Album historique, c. I, s. 200 "Hel. Res.", Larousse du XXe siecle VI, 167, "Sambuque"lu kuleenin ön kısmı.

derhal baskın tarzında merdivenlerden yukarıya fırlar, köprü atılır-atılmaz çarpışma da hemen başlardı. Kuledeki muharıplerden bir kısmı, saldıran arkadaşlarını arkadan desteklemeğe uğraşır, bu suretle iki taraf için de hayatî olan bir savaşa girişilirdi. Savunanlar çarpışmadan el çekerlerse şehirlerinin hemen düşeceğinden, saldıranlar da geri çekiliş sırasında muharebe kudretinin azalmasından dolayı, kuleyi geri alamıyacaklarından, veya kulenin yanmasından ve devrilmesinden korktukları için, isteristemez iki taraf da canla başla vuruşmak mecburiyetinde kalırlardı¹².

Kulelerin bu evsafını açıkladıktan sonra, İlk ve Ortaçağlar'da kullanılan yürürkuleleri de hatırlatmak, bu makinenin gelişimi yönünden faydalı olur.

İlk çağ : - Mitolojik Grek literatüründe kullanıldığı bildirilen "tahta at,, da bir cins yürürkuledir. M. ö. IX. yüzyılda yaşadığı farzolunan Homeros'un İlyada adındaki epopesinde, bu kule etrafında cereyan eden bir hâdise de nakledilmiş bulunmaktadır¹³. Bu hâdisenin, bir efsâne olmasına rağmen, sonraki yüzyıllarda büyük askerî şeflerin baş vuracakları çâreler için bir ilham kaynağı vazifesi görmüş olması ihtimali vardır. Filhakika bu atın da tahtadan olması, gövdesinde birçok muharibi gizlemesi ve koruması itibariyle, yürürkulelerin yapılmasını hatırlatmış olması mümkündür¹⁴.

Aynı yüzyıllarda Asur ordusunda, aynı amaçla, Kule'ye benzeyen makineler kullanılmıştır. Asûr-nasir-apli ve Salmaneser ile halefleri zamanında, koçbaşı ve 2—3 çift tekerlekli muharebe arabaları biçiminde büyük makineler görülmüştür¹⁵.

Büyük İskender, M. ö. IV. yüzyılın ikinci yarısında, Türos : **τῦρος** kuşatmasında hem denizde ve hem de karada bu kulelerden başarı ile faydalanmıştır. Onun Makedonya tahtına geçen haleflerinden (Demetriyos Poliyorketes)de, Salamin ve Rodos kuşatmalarında bu Kule'den faydalanmak istemiştir¹⁶. Bu itibarla, birçok batı kaynakları da, kulenin

¹² Evvelce geçen bütün eserler.

¹³ Der grosse Brockhaus, XIX, 100 *Troja* : "Trova şehri bir hiyle ile zaptolundu. Yunanlılar tahtadan bir at yaparak, bunun boş olan karnına kahramanlarını sakladılar; ve trovalılar Athena ilahesine kurban olarak sunmak için, bu atı surlarının içine aldılar. Geceleyin muharıpler dışarı çıkarak, Bozcaada (Tenedos)'ya doğru yelken açıp uzaklaşan yunanlıları, ateş yakarak çağırdılar ve onlara kapılar açtılar".

¹⁴ A. M. Pş., Tarih-i esliha, II. Atlas "şek. 94 v. diğer 3 türlü yürürkule gösterilmiştir. Birisi kanatlı dragon şeklinde olup, tahtadan atı hatırlatacak durumdadır (Res. 1, 4, 6) , , .

¹⁵ B. Meissner, Babilonien und Assyrien, I, 208 vd. "resimler, koç başlı yürürkulelere benzemektedir"; L. W. King, M. A. Litt, D., Bronze reliefs from the gates of Shalmaneser, Lvh. 20, 50. "eserdeki diğer Levh. lara bk."

¹⁶ Droysen, (çev. Baykal, Bekir Sıtkı, aslı alm. c. II, s. 184 vd. "Turos'un muhasarası") J. G. Droysen, Histoire de l'Hellenisme, c. II, s. 456, vd. "Rodos muhasarası"; M. E. Bosch, A. Erzen, Hellenizm tarihinin ana hatları, ks. I, s. 46 vd. "Türos muhasarası"; Prof. Pierre Paris, Lexique des antiquites grecques, s. 115.

icadını, bu General'e isnat etmişlerdir ; fakat bu isnat doğru olamaz; çünkü, daha önce buna benzer makinelerin, orduların saldırma silâhlan arasına karışmış olduğu anlaşılmaktadır. Bundan başka İskender'in mühendislerine de mal etmek herhalde doğru değildir; zira, İskender'in kullandığı kuleler "Diodore ve Plutarque,,a göre, çok gelişmiş örneklerdir¹⁷.

"Julius Caesar,, da Gol seferinde tahkimli bir şehri bu kulenin yardımından faydalanmak suretiyle almıştı. Bu birkaç misal de gösteriyor ki, makinenin ne zaman icat edildiği kesin olarak belli değildir; olsa olsa, büyüklükleri ile tiplerinin çeşitliliği zamanla gelişmiş olduğu söylenebilir. Bu âletin icadını ve tiplerinin gelişmesini, herhalde bir millete de maledemeyiz¹⁸. Kuleyi her milletten, birçok komutanlar kullanmışlardır ; öyle ise makinenin ancak gereken hallerde kullanıldığı bir gerçek olarak kabul edilmelidir.

Orta çağ : - Bu çağda da bir çok muharebelerde kullanılıyor, ve bütün tarif olunan yapı özelliklerini taşımakta devam ediyordu¹⁹. İlk çağda, Asur, Yunan ve Roma ordularında görülen koçbaşı bu çağda tamamen gelişmiştir²⁰.

Yürür kule için yardımcı silâhlar arasında, tesir bakımından epiyce hizmeti görülen mancınık, sapan gibi taş güller atan makinelerden başka, diğer piyade silâhları arasında ok-yay, cirit, ve daha sonraları katılan, arkeboz (s) adındaki ateşli silâh da, Ortaçağın sonlarına doğru onun tesirini bir hayli arttırmıştır.

Mızrak ve kılıçla teçhiz edilmiş muhاریlerin, surlar üzerinde heran büyümekte olan "Köprübaşı,, nı, korumakta sonsuz gayretleri olurdu. Kulenin köprüsü (Sambucus) surun üzerine atıldıktan sonra, muharebe

¹⁷ La Gr. Encyc. XIX, 1020; Larousse du XXe siecle, III, 958; Dictionnaire d'art, d'archeologie 240. "Helepole md. leri"; H. Graillot et H. F. V, 550, "Tour." (Philon de Byzance tarafından yazılan, Albert de Rochas d'Aiglun'un, eski grec mühendis ve tarihçilerinin aydınlatıcı yazılarından faydalanmak suretiyle, yaptığı ilâvelerle düzenlediği "Polioretique regcs" tahkimat, saldırma ve savunma usullerinden bahseden, "Traite de fortification d'attaque et de d'efense des places (Paris 1872)" adındaki eser bu hususta önemli bilgi vermektedir.

¹⁸ A. M. Pş., Tarih-i esliha, I, 20.

¹⁹ Albüm historique, I, 200. "Yürürkule resimleri, derilerle kaplı kulelerin surlara kadar sürüklendiğini ve XIII. yüzyıl tahkimatına karşı yapılan saldırılarda yürürkulelerin kullanıldığını görüyoruz. Yalnız bu resimlerle, bu resimlerin altındaki açıklamalara dayanan Celâl Esat, eski İstanbul, 41-42; ve M. Ziya, İst. ve Boğaziçi, I, 176, muhasaradan iki yüzyıl önce için, tasvirî olarak çizilen bu resimleri, olduğu gibi almakla doğru hareket etmemişlerdir. Bu usul okuyucunun tasavvurlarını bulandıracak mahiyettedir. Fâtih'in kulelerini bu resimlerle karşılaştırırsak, pek çok ayrılıklar olduğu görülür. Bunlarla Sultanın kulelerini hatırlatmağa çalışmak doğru bir yol olamayacağı kanaatindeyiz. Bu yazarlar Fâtih'in kulelerini çizebilecek iktidarda idiler.(Bk. Rs, 2, 3, 5).

²⁰ Pierre Paris, Lexique des antiquites grecques, 454, "Machine de Guerre" ; ve daha önceki eserler.

saldıranlar lehine gelişmeğe başlayınca kule, muharebenin bütün sorunu yüklenen bir "bağıntı aracı (— irtibat vasıtası) olur,, ve merdivenli bir köprü hizmeti görürdü. muhاریpler onun içinde, korunmuş durumda olarak, merdivenlere tırmanır ve muharebe alanına korkmadan emniyetle sokulabilirlerdi. [Res. 5).

Büyük ve makineli olan bu kulelerden, İstanbul kuşatmasında Avarlar faydalandıkları gibi, haçlılar da faydalanmak istemişler, İslâm - Türk doğu ülkelerine karşı giriştikleri savaşlarda, Antakya ve Kudüs gibi, şehirlerin kuşatılmalarında bunlardan da kullanmışlardı²¹. Avrupa harplerinde daha çok kullanılan bu silâh, Ortaçağ boyunca, bin sene daha ordularda hizmet ettikten sonra, TOP'un daha müessir bir hale gelmesi üzerine, yerini ona bırakmak zorunda kalmıştır. Bu gelişme ve değişme İstanbul'un Fethi sırasında topun müessir bir silâh olarak kullanılmağa elverişli olduğu anlaşılması üzerine, vukubulmuş ve bu suretle, Fâtih'in yeni ve Büyük topları yeni bir Çağ açarken, tanınmış eski bir silâhı da tarihe mal etmiştir.

Filhakika, Yürürkule, piyadenin, omuzda merdiveni olduğu halde pek zaif bir müdafaa vasıtası teşkil eden kalkanı ile surlara çıkmak için yapacağı ve neticesi tehlikeli olan hücumunu, bir nevi setreden bir silâh iken, topun karşısında, ne setir silâhı ve ne de "irtibat vasıtası,, vazifesini ifa edemedi. Top güllesi kuleyi deviriyor veya parçalıyor ; surlarda açtığı gedikler vasıtasıyla, Yürürkulenin yaptığı işi daha kolay yapabiliyordu. Bu sebeble kuleler, gerek topa mukavemet edememek yüzünden ve gerekse vazifelerini topun devralması üzerine, birdenbire değerlerini kaybet tiler²².

II. MEHMED'İN YÜRÜRKULESİ

ve Yapı Özellikleri

İstanbul'un kuşatılmasında kullanılan yürürkulelerin özellikleri ve başarıları hakkındaki geniş bilgi, ancak sonucu kendileri için menfi olan bir savaş yazmış bulunan vak'nüvislerden elde edilmiştir. Bu itibarla sözü, önce onlara bırakmayı uygun buluyoruz.

Bu yazarlardan "Nicola Barbaro", kuleyi bütün incelikleriyle şu tarzda anlatıyor:

"Türkler bu kuleyi bir gecede ve bir hamlede, surun cephesi yakınında, o derece çabuk ve saklı bir surette yapmışlardı ki, şehir hiç bir şey sezmemişti ... Türkler bu mayıs ayının on sekizinde, geceleyin gayet güzel bir yürürkalecik yaptılar. Bunu hendeğin tâ kenarında, bir yığın işçi sayesinde yalnız bir gecede yaptılar. Bu kalecik hiç

²¹ A. Fuat, Pertev ve Arifi, Emr-ul acib fi tarih-i ehl-i salîb, 182.

²² A. Midhat, Mufassal tarih-i kurunı- cedide, c. II s. 109-10, Not: Usul-ü kadîme-i muhasara.

kimsenin anlatmasına muktedir olamayacağı bir tarzda yapılmıştı. Bana kalırsa hiçbir putperest bunun gibi, bir eser ve bu derece güzel bir bina asla vücuda getirmemiştir. Daha ileri gider ve derim ki, eğer İstanbul'daki bütün hıristiyanlar bu işe koyulmuş olsalardı, bunu bir ayda bile meydana getiremezlerdi. Fakat, onlar yalnız bir tek gecede temamladılar. Asıl sorun on adım önünde bulunuyorlardı. Sorun bu parçası üzerine silâhlı birçok muharip bırakmak zorunda kaldık. Çünkü, bu kalecik bize çok korkunç geliyordu... Yüksekliği dış suru aşılıyordu... Birbirine bağlı gayet büyük kalaslardan yapılmıştı ve üzeri tamamiyle kalın iki kat deve derisiyle kaplanmıştı. Bundan amaç kale'nin kolaylıkla ateş almasını sağlamaktı. Yangın ihtimalini azaltmakla beraber güllerin vuruşlarını da körletmek için, kerestelerin aralıklarını, içerden ve dışardan balçıkla sıvamışlardı. O suretle ki, bu birdenbire meydana çıkan yapı gerçekten tahribi mümkün olmayacak bir hale gelmişti. Birçok ağaç tekerlekler üzerine yapılmıştı. Bunların yardımıyla yerinden hareket edebiliyordu. Üstkata çıkmaya mahsus basamakları vardı. Saldıran muhariplerin, ordugâhlarından bu ahşap kaleye tam bir güven içinde gelebilmelerine yarayan üstü kapalı bir yol da vardı. Tekerlekler, basamaklar ve bu yol, deve, manda ve öküz derilerinden mürekkep kalın bir tabaka ile korunmaktaydılar. Son olarak, gerçekten hayale sığmayan bu kaleye, her türlü makine, tam âletleri, bundan başka bir yığın malzeme, hendeği doldurmak için, birçok toprak ve ağaçlar da yerleştirilmişti. Gerek içerden ve gerekse dışardan, üstündeki düzlüğe portatif hücum merdivenleri konulmuştu. Halatlarla yapılmış ustalıklı bir tertibat (köprü) sayesinde sorun üzerine kolaylıkla atlamak mümkündü.,,

Tetaldi deVekayinâme'sinde, aşağıdaki satırlarla kuleyi açıklar :

— "Bu ahşap kale, o derece yüksek, o derece büyük ve o derece kuvvetli idi ki, sur boyunca yükseliyor, ve onu hâkimiyeti altında bulunduruyordu.,,

G. Phrantzes, bu korkunç kuleyi uzun uzadıya tarif eder; manda ve öküz gibi hayvanların derilerinden, üç katlı tabakadan söz açar ve der ki:

— "Bu deri tabakası, cihazın yukarısını tetviç eden burçlarla çatıyı, kapalı merdivenleri... içerden ve dışardan tamamen örtüyordu. Kale'nin şehire bakan yüzünde üç geniş penceresi vardı. Bu pencerelerden türk okçuları ve arkebozcuları, surdaki savunular üzerine kolaylıkla atış yapıyorlardı. Bu kuleden başlıca amaç, yalnız saldırın muharipleri, ön bölmeye açılan üç büyük pencereden toprak atarak, el çabukluğu ile hendeği doldurmak değil, aynı zamanda bilhassa tam bir emniyet içinde sorun ta temeline lağam açmaktı. Bundan başka, türklerin dış surda açtıkları gedikleri, rumların onarabilmelerine engel olmak içindi.,,

Maurizio Cattaneo'ya göre :— "Türkler Piji (Pigi) kapısının ve daha önemli, üçüncü askerî kapının karşısında yanan kuleye benzeyen, aynı suretle derilerle kaplı bir diğer ahşap kule yaptılar.,,

Piskopos Leonardo ve Kardinal Isidoros'un söylediklerine göre ise :

— "yaldızlı kapı (—Porta Aurea)'dan uzak olmyan bir yerle, diğer birtakım noktalarda dahi kalelerin yapıldığı sanılmaktadır"²³. „

Bu Grek vak'ayazarlarının, heyecanla yazdıkları ve anlattıkları makinenin özellikleri, bize II. Mehmed'in kuleleri hakkında yeter derecede bilgi edinmek imkânını veriyor. Grek anallerinin verdiği önemden de anlaşılıyor ki, türklerden böyle üstün ustalık ve çabukluk beklemiyorlar ; veyahut da bu silâh, artık onlarca unutulmaktadır. . Fâtih Sultan Mehmed'in, bizzat bu önemli savaş aracının bulucusu olmamakla beraber, Büyük İskender ve Jül Sezar gibi, komutların tarihlerini okuyarak, ve daha yakın hâdiselerden de öğrenmek suretiyle' bu kuleleri yaptırmış olduğuna şüphe yoktur.

Kule'nin bir gecede ve sessizce, anlatılan üstün tamlıkta ve değerinde yaptırılmış olması, türk mühendis ve işçilerinin becerikliliğini, fedakârlık derecesini ve kudretini pek açık göstermektedir²⁴. Fatih'in bu kulelerinin, tekerleklerden itibaren enaz (15 metre) irtifada taban karesinin bir dılı, (10 metre) ve çatı üstünün de aşağıyukarı (6 metre) olduğu tahmin edilmektedir. Birçok ihtimalleri gözönüne alarak, bunların beş çift tekerlekten ibaret bir hareket tertibatına da malik olduklarını sanıyoruz.

Surlara yanaştırıldığı zaman Önsur'u bâzı yerlerde 0,75—2 metre arasında aşmaktadır. Kulelerin surları aştığını söyleyen rum ve venedik kaynakları ile bugünkü surların yükseklikleri bu tahminleri gerçeklik alanına çıkaracak durumdadırlar²⁵.

Kendi yaptığımız bu silâhın değerini ve tesirini, ancak Grek ve İtalyan vak'ayazarlarını veya bunların ifâdelerini sonradan kısaca almış olan diğer tarihçilerin yazılarından öğrenebiliyoruz. J. von Hammer²⁶, A. N. Bernardakis²⁷, Zinkeisen²⁸, azçok birbirini tutan, pek kısa bilgiler vermektedirler.

Türk tarih yazarlarına gelince, bunlardan en fazla bilgi veren Ahmet Muhtar Paşadır²⁹. Kendisinin Grek kaynaklarını görmeden Hammer'den faydalandığı anlaşılıyor. Namık Kemal³⁰, Ahmet Rasim³¹, Celâl Esat³²,

²³ Schlum. (çev. M. Nahit, İstanbul'un muhasara ve zaptı, 201 vd.den nakil).

²⁴ N. Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches II, 4, Zorzi Dolfin'den nakil; G. Phrantzes, "A. Refik, Fâtih Sultan Mehmed ve ressam Bellini, 1470-80. 26'dan nakil".

²⁵ Nc. Barbaro, Tetaldi. Schlum. (çev. M. Nahit, İstanbul'un muhasara ve zaptı, 201 vd.dan nakil) ; Alfons Maria Schneider, Die Landmauer von Kostantinople.

²⁶ Hammer, (çev. M. Atâ, Os. tarihi, II, 281 v.d. ile 282 vd. ile "G. Phrantzes'den nakil").

²⁷ La Prise de Constantinople 1453, 60, "G. Phrantzes'den nakil".

²⁸ Geschichte des osmanischen Reiches in Europa, I, 845, not "Phrantzes'den nakil".

²⁹ Feth-i celil-i Kostantiniye, 142 vd.

³⁰ Osmanlı tarihi, IV, 49.

³¹ Osmanlı tarihi, I, 19.

³² Eski İstanbul, 42.

Mehmet Ziya³³ ise, yürürkule'den birkaç satır veya birkaç kelime ile bahsetmeği yeter bulmuşlardır.

Türkçe metinlerin verdiği bilgi ve bu metinlerin düzeni ne olursa olsun, bu satırlardan, yazarlarımızın âlete önemi kadar yer vermedikleri görülmektedir. Hernekadar bu silâh bir araçtan ibaret ise de, şehirleri zapteden bir makine telâkki ediliyordu. Kulenin, mağlûplar üzerinde bıraktığı kötü tesirle düşman taraftaki yazarlara yazdırdığı açıklamalar, bugün bize bu silâhın değerini de tanıtmış bulunmaktadır. Yürürkule'nin uzun devirler boyunca vazifesini başarı ile yapmış olmasına rağmen, Sultan II. Mehmed tarafından askerî değerinin düşürülmüş olmasına neden önem verilmediğini bir türlü anlayamıyoruz. Gerçekte bu önem, topun tesir derecesinin, kulenin tesir derecesini aşması ile açıklanabilir. Top güllesinin surları yıkararak "yürüyüşe elverişli,, gedikler açmak suretiyle, Yürürkule'nin görevini, daha az tehlikeli, hem daha kolay hem de daha çabuk yerine getirmesi üzerine, Yürürkule savaş âletleri arasından çıkarılmıştır.

Fâtih, binlerce yıldanberi başarı ile kullanılmış olan Yürürkule'den, İstanbul'un kuşatma ve alınmasında faydalanmak istedi. Bunun için yürür kuleler yaptırdı. Ancak bu kuleler İstanbul gibi, üç kat surla korunan bir şehri düşürecek kudrette değildi. Fâtih kulelerin kesin bir başarı kazanılmasında yetersizliğini takdir ettiğinden, İlk ve Ortaçağlar'da şehirler zapteden bu kulelerin, İstanbul surları karşısında, şehri ele geçirmesine imkân olamayacağını düşünerek, büyük ve ağır toplar yaptırdı. Bununla beraber, yürür kule büsbütün hizmetten çıkarılmıyarak, lağam kazma işini kolaylaştırmak, gediklerin kapatılmasını önlemek ve hendeğin doldurulmasına yardım etmek gibi tâli işlerde kullanıldı. İşte bu ödev için, yaptırılan yürür kulelerden bir tanesinin ilk defa olarak 18 mayısta Topkapı "Porta Sancti Romani,, yakınında, kuzey taraftaki surla yaklaştırılmış olması ihtimali kuvvetlidir. Bu savunma bölgesi, Janjustiniyani "Giovanni Guillaume Longo Giustiniani,, komutasındaki Ceneve'li kuvvetler tarafından tutulmaktaydı. Kulenin üstünde bulunan büyük mancınıkların attıkları ağır taş güllerle surun Topkapı yakınındaki kulelerden birini tamamen yıkmış ve bu durum, türklerin Yürürkule'yi tamamen açılan gediğin karşısına ve hendeğin, kenarına kadar yanaştırmalarına sebep olmuştu. Türkler bütün gün süren kanlı çarpışmalar sırasında, durmadan ellerine ne geçerse hendeğe atmışlar, ve yıkılan kulenin taşlarından da istifade etmek suretiyle, hendeği doldurarak şehrin düşmesi için bir yol açmağa uğraşmışlardı; fakat gece basınca savaştan el çektiklerinden, sabahleyin bütün emeklerinin boşa gitmiş olduğunu hayretle gördüler. Filhakika hendek temizlenmiş, yıkılan burç tamir edilmişti. Bizanslılar bu kadarla da kalmıyarak attıkları yakıcı maddelerle, hendekteki çalılıarı ve odunları, dolayısıyla kuleyi de tutuşturarak birkaç dakika içinde yakmağa muvaffak olmuşlardı. Bu kuleden başka Türkler, üçüncü askerî kapı (=Porta Sigma) karşısında ve daha güneyde, Yıldızlı kapı (=Porta Aurea)

³³ İstanbul ve Boğaziçi, I, 176 not.

çevresinde iki kule daha yaptılar. Yeri pek belli olmıyan mahalde yerde daha birkaç kule yapıldığı sanılmakta ise de, faaliyetleri hakkında açık bilgi yoktur. Böylece II. Mehmed'in 4—5 Yürürkule daha inşa etmiş olduğu anlaşılıyor.

Netice itibariyle, Yürürkule İlk ve Ortaçağlar'da şehirleri muhasara etmede kullanıldıktan ve bu son tarihî vazifelerini de gördükten sonra, Yeniçağ'a girerken, yeni silâhların mükemmeliyeti karşısında değerini temamiyle kaybeden ortaçağ silâhlarından biri olarak, tarihin malı olmuştur³⁴.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Ahmed Cevdet Paşa, Tarih-i cevdet, İstanbul 1303.
 Ahmed Midhat, Mufassal tarih-i karun-n cedide, İstanbul 1304.
 Ahmed Muhtar Paşa, Feth-i celil-i Kostantiniye, (Hicrî : 857. M. 1453),
 Kostantiniye 1902.
 Ahmed Muhtar Paşa, Tarih-i esliha C. II ve Atlas ks., Dersaâdet 1301.
 Ahmed Rasim, Osmanlı tarihi, İstanbul 1330.
 Ahmed Refik, Fâtih Sultan Mehmed ve ressam Bellini (1479—1480.),
 İstanbul 1325.
 Arseven, C. Esat, Eski İstanbul âbidât ve mebânisi, İstanbul 1910.
 Ali Fuad, Etem Pertev, Ahmed Arifi, Emr-ul-acîb fî-tarihi ehl-i salîb.
 Barbaro, Nicola, Giornale dell' Assedio di Constantinopoli, 1453, Corredato
 di note e documenti per Enrico Cornet, Vienne 1856.
 Bernardakis, A. N., La Prise de Constantinople 1453, Athenes 1907.
 Bosch, Dr. M. E., Erzen, Dr. Afif, Hellenizm tarihinin ana hatları, ks. 2 ,
 İstanbul 1939.
 Critobulus, (çev.: Karolidi), Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni, 1451—1467.
 TOEM. cüz. 1, 1. nisan. 1326. Matbaacılık osmanlı şirketi, İstanbul
 1328.
 Droysen, J. G., Histoire de l'Hellenisme, C. III, Paris 1884.
 Graillet, H. et Frere H. Tour, Turris. Dictionnaire des Antiquites, Greques
 et Romaines. c. V, s. 550, Paris 1877.
 Hammer, J. von., (çev. M. Ata) Devlet-i osmaniye tarihi, Bedrosyan mat.
 İstanbul 1913—14.

³⁴ Nc. Barbaro ; Tedaldi ; G. Phrantzes ; Maurizio Cattaneo ; Piskopos Leonardo - Kardinal İsidoros ; M- Pears ile Schlumberger (çev. M. Nahit, 201 vd. dan nakil) ; A. Muhtar Pş. Feth-i celil-i Kostantiniye 144 vd. ; Namık Kemal, Osmanlı tarihi, İst. 1327, c. IV, s. 49 ; Celâl Esat, Eski İstanbul, s. 42 ; M. Ziya, İstanbul ve Boğaz- ziçi, c. I, s. 176.

- King, L. W. Litt. D., M. A., Bronze reliefs from the gates of Shalmaneser, London 1915.
- Kugler, Dr. Bernard, (Tübingen Üniversitesi profesörlerinden), Geschichte der Kreuzzüge, "Oncken serisinden.", c. II, Berlin 1880.
- Mehmet Ziya, İstanbul ve Boğaziçi, c. II. İstanbul 1928.
- Meissner, B., Babilonien und Assyrien, c. I. Heidelberg 1920.
- Meyer-Plath, B. und Schneider, A. M., Die Landmauer von Konstantinopel, ks. II., Berlin 1943.
- Namık Kemal, Osmanlı tarihi, c. IV., İstanbul 1327.
- Paris, Prof. Pierre, Lexique des antiquites grecques, Paris 1909.
- Parmentier, A., Album historique, c. IV, (c. L, s. 200—201) Paris 1909.
- Pears, Edwin, The destruction of the Greek Empire and the story of the Capture of Constantinople by the Turks, London, New York and Bombay 1903.
- Philon de Byzance, "Rochas d'Aiglun, Albert de," traite de fortification d'attaque de d'efense des place, poliorcétique des grecs, Paris 1872.
- Phrantzes, Georgios., Historiae Byzantinae, Niehbuhrii, Bonnae 1838.
- Schlumberger, G., Le Siege, la Prise et le sac de Constantinople par les Turcs en 1453., Paris 1915.
- Schlumberger, G., (çev. M. Nahit, İstanbul'un muhasarası ve zaptı. İstanbul Hilmi Kitabevi, 1330).
- Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reiches, in Europa, Hamburg, Perthes 1840.
- Der grosse Brockhaus, c. XIX, s. 100, "Troja,,"
- Dictionnaire d'art, d'archeologie, Paris "Sambuque, Helepole,,"
- La Grande Encyclopedie, c. XIX., s. 1020 vd. "Sambuque, Helepole,,"
- Larousse du XXe siecle, c. IIL, VI., Paris. 1935.